

Черкаське музичне училище ім. С. С. Гулака-Артемівського

Конкурсні вимоги з музичної літератури для учасників обласної олімпіади з музично-теоретичних дисциплін серед учнів дитячих мистецьких шкіл у Черкаській методичній зоні 2020 року

Тема олімпіади «Композитори: пам'ятні і ювілейні дати 2020 року»

Категорія «Передвипускні класи»:

Українська композиторська школа духовного хорового концерту
(М.С.Березовський, А.Л.Ведель, Д.С.Бортнянський) –
до 275-річчя від дня народження М. С. Березовського
Життя і творчість Людвіга ван Бетховена – до 250-річчя від дня народження

Категорія «Випускні класи»:

Життя і творчість Б. М. Лятошинського – до 125-річчя від дня народження.
Життя і творчість П. І. Чайковського – до 180-річчя від дня народження.

Програма(завдання виконуються у письмовій формі):

- Музична вікторина (10 фрагментів в аудіо-та відео- демонстрації),
максимальна оцінка – 20 балів
- Тести з програмного матеріалу, розробляються членами журі олімпіади (з використанням текстів, таблиць, зображень, нотних прикладів, завдання на визначення правильної відповіді, виявлення відповідності, виправлення помилок тощо) на основі програмних вимог з предмету «Українська та зарубіжна музичні літератури» (К: 2008),
максимальна оцінка – 20 балів

Вимоги до учнів:

- знання біографій композиторів і музичних творів,
які передбачені програмою;
- знання відповідних музичних форм, музичної термінології;
- знання відповідних музичних жанрів та їх особливостей;
- вміння визначити образно-емоційний зміст музичних творів,
використовуючи знання основних засобів музичної виразності;
- вміння визначити музичний твір за нотним записом музичної теми
(перелік тем зазначено у списку музичних творів до вікторини).

ІНФОРМАЦІЙНЕ КОЛО

Категорія «Передвипускні класи»

Максим Созонтович БЕРЕЗОВСЬКИЙ (1745 – 1777)

Видатний майстер вітчизняної музики доби класицизму середини XVIII ст. Місце М. С. Березовського в розвитку національної і світової музичної культури: розпочав новий етап української музичної культури, оновив жанр духовного хорового концерту, перший український композитор, хто звернувся до жанрів симфонії, сонати, опери, створив класичний зразок фуги.

Мистецькі (класицизм, сучасники – композитори віденської класичної школи В. А. Моцарт та Й. Гайдн) та соціально-історичні обставини творчості, трагічна доля митця.

Головні моменти життєвого і творчого шляху. Народився 1745 року в Глухові – останній гетьманській столиці. Глухів – як важливий культурний центр із музичною школою, театром і прекрасною співочою капелою. Можливість навчання М. Березовського в Глухівській музичній школі, перебування у Києво-Могилянській академії (1750-ті роки). У 1758 році переїзд до Санкт-Петербурга, де він працював співаком у придворному оперному театрі та півчим у придворній співацькій капелі. Навчання у придворних іноземних капельмейстерів (Ф. Цоппіс, Т. Ламм). Початок творчості у 1760-ті роки. Вплив італійських традицій у музичній творчості. Перші духовні концерти, в тому числі «Не отвержи мене во время старости».

Італія. Навчання у Болонській академії у падре Мартіні. Удосконалення у строгій поліфонії. Створення духовної музики, опери «Демофонт», сонати для скрипки і чембало, клавірних сонат, симфоній. Висока оцінка таланту. Творчий успіх. Виїзд з Італії до Росії у 1773 році. Важкі часи і розчарування. Трагічна смерть у 1777 році. Втрата значної кількості документів про особистість і творчість митця, як наслідок, значна кількість «білих» плям щодо відомостей про життя і творчість М. Березовського.

Збережена частина творчості М. Березовського: літургія, причасні вірші, духовні концерти, опера «Демофонт», соната для скрипки і чембало, симфонія До-мажор. Духовні твори – видатне мистецьке явище. Ознаки нового стилю. Формування циклічного духовного концерту.

Зміст творчості (теми, ідеї, образи). Коментар спадщини за жанрами, кращі твори. Риси індивідуального музичного стилю М. С. Березовського: особистісна лірика; зв'язок із народнопісенними джерелами; майстерне використання поліфонії; класична гармонія як засіб драматизації.

Духовний концерт «Не отвержи мене во время старости» (d-moll) – як зразок нового циклічного хорового духовного концерту. Місце твору в історії національної та світової музичної культури – перший духовний хоровий циклічний концерт, написаний по-новому. Ранній твір, написаний ще до від'їзду в Італію (Петербург, 1765 – 1766), його успішні виконання. Ідейно-тематичний та образний зміст: строфи 70-го скорботно-благального Давидового псалма – людина в складній ситуації, протистояння ворогам, загальний лірико-драматичний характер звучання. Тема спротиву силам зла та ідея – через випробування до моральної перемоги. Форма: 4 контрастні частини, об'єднані лінією росту спротиву. Жанрові особливості: лірико-драматичний циклічний духовний концерт скорботно-благального змісту, позначений рисами симфонізму.

Темповий, образний, ладо-тональний контрасти між частинами. Особливості музичної мови та композиції твору. Принцип концертування. Застосування основних прийомів поліфонічного письма – імітації, фугато. Інтонаційна спорідненість основних тем першої та четвертої частин.

Огляд частин (образність, тематизм, побудова, цікаві моменти розвитку): Adagio (d-moll) – скорботно-філософський роздум, 4 умовні строфи-хвилі з фугатним початком; Allegro (g-moll – B-dur) – змова ворогів, драматичність і динамічність, 4 епізоди різної фактури; Adagio (g-moll) – щира молитва, період плинного розгортання; Fuga. Moderato (d-moll) – вибух гніву.

Музичний матеріал:

Хоровий концерт «Не отвержи мене во время старости»

1. I частина (початкова тема в тому числі для визначення за нотним записом)
2. II частина
3. III частина

4. IV частина

Артемій Лук'янович ВЕДЕЛЬ (1767–1808)

Видатний майстер хорового концерту кінця XVIII ст. Диригентський, співацький, педагогічний талант композитора. Яскравий прояв національних начал, перші ознаки романтизму у музиці А. Веделя.

Головні моменти життєвого і творчого шляху. Історичні обставини творчості: трагічна доля митця. Народився 1767 року у Києві. Сім'я композитора. Навчання А. Веделя у Києво-Могилянській академії від 1776 до 1787 року. Хор і оркестр академії – окраса музичного життя Києва. Ведель – перша скрипка оркестру, співак-соліст (тенор) і диригент. Перші творчі спроби – духовні концерти на тексти з Псалтиря.

Переїзд до Москви. Диригентська діяльність. Повернення до Києва у 1792 році. Співпраця з генералом Леванідовим. Роки роботи у військовій капелі. Створення найвідоміших духовних концертів. Переїзд до Харкова. Робота з хором Казенного училища. Повернення до Києва у 1796 році. Спроба стати ченцем Києво-Печерської лаври. Пошуки життєвого шляху. Ув'язнення, хвороба і смерть композитора. Вплив обставин життя А. Веделя на подальшу долю його творів.

Риси особистості: духовне багатство, доброта, скромність, чуйність і благородність та палкі національні переконання.

Духовні твори (бл. 80) – основа творчого доробку: більше 30 духовних концертів, великі (Всенічна служба, Літургія) і менші духовні композиції.

Риси композиторського почерку. Панування проникливої лірики як основи образності. Мелодична виразність та щедрість. Складна і неоднопланова ритміка. Яскрава національна своєрідність, наспівність і віртуозність. Багатоплановий і щедрий вияв фольклорних джерел. Переважання гомофонної фактури.

Концерт №3 «Доколе, Господи, забудешья» (f-moll) – яскравий зразок музичного стилю композитора. В основі – Давидів псалом № 12. Популярність концерту завдяки мелодичній красі та емоційній зворушливості. Написаний у період творчого розквіту, вперше виконаний у Києві (1794 – 1796). Загальний поглиблено-ліричний характер звучання. Ідейно-тематичний та образний зміст: звертання знедоленої людини до Господа, дяка за надію. Жанрові особливості: лірико-драматичний скорботно-благальний концерт. Особливості музичної мови: близькість до народнопісенних джерел (пісня-романс, кант, дума), перше відбиття рис дум у музиці професійного твору, мелодизм і віртуозність хорових партій.

Втілення конфлікту через особистісні переживання. Заглиблення у ліричний образ в 3-х частинах, особливий тип контрасту – тональний і тематичний при відсутності образного, пісенні прояви у формах частин. Огляд частин: Andante (f-moll) – елегійність, проникливість, романсовий розлив; Adagio c-moll – скорботно-зосереджений роздум, тенорове аріозо у супроводі хору, втілення рис дум; Andante (f-moll) – ліричність і дійовість, урочисто-піднесена кода. Гнучке і чутливе співвідношення слова і музики; повнота виявлення українського начала.

Музичний матеріал:

Хоровий концерт «Доколе, Господи, забудешья»

5. I частина (початкова тема в тому числі для визначення за нотним записом)

6. II частина

(початкова тема в тому числі для визначення за нотним записом)

7. III частина

8. Херувимська f-moll (початковий розділ)

Дмитро Степанович БОРТНЯНСЬКИЙ (1752– 1825)

Д. Бортнянський – одна з найвидатніших постатей музичного мистецтва другої половини XVIII ст. Перший український композитор європейського розмаху, творчість якого увітчизняному професійному музичному мистецтві завершила епоху панування культових жанрів і розпочала добу світської музики. Різнобічна обдарованість, багатогранна діяльність – композитор, співак, диригент, педагог, музичний діяч, знавець мистецтва.

Соціально-історичні обставини творчості Д. С. Бортнянського. Творча діяльність за межами рідного краю.

Головні моменти життєвого і творчого шляху. Народився 1751 року в Глухові у козацькій родині. Навчання у Глухівській музичній школі. Зарахування до Петербурзької придворної співацької капели у 7-річному віці. Заняття з М. Полторацьким та Б. Галуппі. Отримання особливої стипендії для навчання в Італії (1769 – 1779). Італійський період – час інтенсивного навчання та удосконалення своєї майстерності. Перебування у Венеції, Неаполі, Болоньї, Римі. Постановки опер «Креонт», «Алкід» та «Квінт Фабій».

Повернення у Росію в 1779 році. Посада капельмейстера Петербурзької придворної співацької капели. Д. С. Бортнянський – капельмейстер «малого двору» престолонаслідника (1784 – 1796, Павловськ): творення світської музики. Останній період: на посаді директора Придворної співацької капели (1796 – 1825). Розвиток її вокально-хорових традицій, удосконалення капели. Організація загальної освіти співаків. Відкриті концерти. Написання духовних творів, хорових концертів, літургій та світської музики – хорових пісень, гімнів, кантат. Офіційне визнання влади.

Риси особистості: Оптимістична врівноважена товариська вдача.

Характеристика творчості. Панування оптимізму, краси і гармонійності в образному наповненні творів. Коментар спадщини за жанрами: рівноцінність духовних і світських творів. Риси індивідуального музичного стилю: гармонійне переплетення європейських та вітчизняних начал, яскрава і багата мелодика, ясний прояв українських інтонацій, нанизування нових тематичних мотивів – основний принцип розбудови форми творів, багата динамічна фактура, класична гармонія та економне її використання

Духовна творчість. Основні жанри духовної музики православної церкви (• літургія як музичний жанр – великий хоровий циклічний твір на канонічні тексти отців церкви, що супроводжує Службу Божу, складається з піснеспівів-молитов, наприклад, «Херувимська», «Достойно єсть», «Благослови, душе моя, Господа», «Отче наш» тощо, які чергуються із читанням Святого письма; • як окремі духовні хорові твори можуть виступати озвучені тексти з літургії; • партесний та хоровий концерт – не обов'язковий жанр Служби Божої, виступає як її прикраса).

Значна кількість композицій: більше 60 хорових концертів (серед них: 35 – для 4-голосного хору, 10 – для 8-голосного хору), 2 Літургії, 9 Херувимських тощо, краса і самобутність їх звучання. Важливе місце жанру хорового концерту в спадщині композитора. Зміст і жанрові різновиди хорових концертів – прославні, світло-елегійні, скорботно-благальні. Особливості їх музичної мови: узагальнене втілення лаконічних текстів (запозичених із Псалтиря чи текстів Служб Божих); яскраві прояви світського і національного начала в інтонаціях; багатство і вигадливість фактури; лаконічність і цільність циклічної форми.

Духовний хоровий концерт №15 «Прийдіте, воспоім, людие» (D-dur) – переконливий зразок жанру. Ідейно-тематичний та образний зміст, жанрові особливості: урочисто-прославний концерт на честь Воскресіння Христа. Циклічна форма з 3-х тісно спаяних частин: урочисте Allegromaeosto; скорботне Adagio; радісно-піднесене Allegro. Яскраві прояви світського і національного начала в інтонаціях; багатство і вигадливість фактури. **Херувимська № 7.** Херувимська як жанр: зміст та образність. Строфічна форма твору. Простота, величавість та просвітленість образів.

Світська музика. Значний доробок світських творів. Досягнення в оперному жанрі: три «італійські» та три «французькі» опери; заради реалістичності втілення образів і сюжету пошуки в напрямках синтезу – жанрового та інтонаційного; українські вияви у музичній мові.

Опера «Сокіл» як приклад оперного жанру в творчості Д. Бортнянського. Історія написання. Лібрето Лаферм'єра на популярний сюжет новели Бокаччо. Жанрові риси. Будова.

Загальний огляд інструментальної музики. Звернення до нових для вітчизняної музики західноєвропейських жанрів: концертна симфонія, клавірний концерт, камерно-інструментальні ансамблі, зокрема квінтет, сонати; переплетення західноєвропейської і вітчизняної традицій у музичній мові.

Клавірні твори. **Клавірна соната C-dur** – класичний зразок жанру. Історія створення. Зразок засвоєння українськими композиторами західноєвропейської інструментальної культури; багатство музично-тематичного наповнення, простота фактури та чіткість і логічність будови. зв'язок образності з оперою-буфа; стрункість класичних форм (I частина – старосонатна форма, II частина – сонатна форма, III частина – рондо); галантність та національні прояви у музичній мові.

Музичний матеріал:

Хоровий концерт № 15 «Прийдіте, воспоим, людие»

9. I частина (*початкова тема в тому числі для визначення за нотним записом*)

10. II частина

11. III частина

12. Херувимська № 7 (початковий розділ)

Клавірна соната До мажор:

13. I частина: експозиція (*Г.П. в тому числі для визначення за нотним записом*)

14. II частина: експозиція (*Г.П. в тому числі для визначення за нотним записом*)

15. III частина: рефрен

Концерт Ре мажор для клавіру з оркестром:

16. Головна партія

Опера «Сокіл»:

17. Увертюра: Головна партія

18. Арія Федеріго «Прощай, прощай, ангел мій безсердечний»

Людвіг ван БЕТХОВЕН (1770 – 1827)

Л. Бетховен – великий німецький композитор кінця XVIII – початку XIX століття, завершувач епохи класицизму в музиці. Вплив ідей Великої французької революції 1789 р. на формування світогляду композитора. Втілення у його творчості демократичних ідеалів епохи.

Головні моменти життєвого шляху. Суворе дитинство. Роль К. Г. Неефе у професійному і духовному становленні молодого музиканта. Зустріч із В. А. Моцартом. Заняття в Боннському університеті. Переїзд до Відня. Заняття з Й. Гайдном і А. Сальєрі. Розквіт концертно-виконавської діяльності. Особиста трагедія Бетховена, спричинена глухотою. Гайлігенштадтський заповіт. Подолання духовної кризи.

Втілення образів героїчної боротьби і перемоги в симфоніях № 3 та № 5, опері «Фіделіо», музиці до трагедії Й. В. Гете «Егмонт», увертюрі «Коріолан», сонаті для фортепіано № 23 «Апасіоната».

Гармонія людини і природи, оптимістичне світосприйняття у симфонії № 6 «Пасторальній», сонаті для фортепіано № 21 «Аврора».

Створення Симфонії № 9. Звернення до людства із закликом до братерського єднання.

Сонати для фортепіано. 32 сонати для фортепіано Л. Бетховена – творча лабораторія композитора. Значення жанру сонати, масштабність форми, глибина змісту.

Соната № 8 (c-moll) «Патетична» – одна із найдраматичніших сонат композитора. Авторське визначення характеру твору (підзаголовки), музична драматургія сонатного циклу. **I частина:** роль теми вступу, музичні теми і розгортання сонатної форми як невіддільний розвиток драматичного конфлікту. **II частина:** відображення внутрішнього світу героя. Форма рондо. Основна тема – лірична, в характері споглядання, роздуму. Схвильований рух у контрастних епізодах, його вплив на динамізацію заключного повернення основної теми. **III частина:** лірико-драматична. Форма рондо-сонати. Інтонаційний зв'язок із темами попередніх частин. Кода як підсумок усього циклу.

Симфонії. Симфонія № 5 (c-moll). Втілення у симфонічному циклі ідеї «від темряви – до світла, через боротьбу – до перемоги». Драматургія циклу. **I частина:** початковий мотив як музичний «епіграф» симфонії (слова Бетховена «так доля стукає у двері»), його наскрізне проведення через усі частини циклу. Загальний драматичний характер; інтонаційні зв'язки та контрастність образів експозиції. Лаконічність форми і цілеспрямованість розвитку в розробці, загострення контрастів у репризі (соло гобоя), генеральна кульмінація у коді. **II частина:** поєднання споглядально-ліричних і піднесено-героїчних образів. Маршовість першої теми, інтонаційна близькість другої теми до гімну французької революції «Марсельєзи». «Ритм долі». **III частина:** нове трактування скерцо в класичному циклі, включення його до загального гостроконфліктного розвитку циклу. Протиставлення драматичних тем першого розділу і мажорного тріо. Зв'язка-перехід до фіналу як втілення «шляху до світла». **IV частина:** героїко-тріумфальні, переможні образи. Опора на масові жанри (марш, гімн, танець). Поява «теми долі» у розробці.

Увертюра «Егмонт». Новий тип симфонічної увертюри. Історична і літературна основа твору. Втілення теми героїчної боротьби народу за свою незалежність. Вплив програмного задуму на загальну будову сонатної форми, використання конкретних жанрових асоціацій (ритм сарабанди у першій темі вступу і побічній партії; звучання військового маршу в мажорному розділі коди).

Коментарі образно-змістовного наповнення та історій створення включених до музичного матеріалу композицій.

Музичний матеріал:

Соната для фортепіано № 8 c-moll «Патетична»:

19. I частина: тема вступу (в тому числі для визначення за нотним записом)

20. I частина: Головна партія (в тому числі для визначення за нотним записом)

21. I частина: Побічна партія

22. II частина: Основна тема (в тому числі для визначення за нотним записом)

23. III частина: Головна партія (в тому числі для визначення за нотним записом)

Соната № 14 cis-moll «Місячна»:

24. I частина

25. III частина: Головна партія

Соната № 23 f-moll «Апасіоната»:

26. I частина: Головна партія

27.І частина: Побічна партія

Симфонія № 5 c-moll:

28.І частина; Головна партія*(в тому числі для визначення за нотним записом)*

29.І частина: Побічна партія*(в тому числі для визначення за нотним записом)*

30.ІІ частина: 1-а тема варіацій

31.ІІ частина; 2-а тема варіацій

32.ІІІ частина: Основна тема

33.ІV частина: Головна партія

Симфонія № 3 Es-dur «Героїчна»:

34.І частина: Головна партія

35.ІІ частина: Основна тема

Симфонія № 6 F-dur«Пасторальна»:

36.І частина: Головна партія

37.ІІ частина: Основна тема

38.ІV частина: Початковий розділ

Симфонія № 9:

39.І частина: вступ

40.ІV частина: тема радості

Увертюра «Еґмонт»:

41.Вступ*(в тому числі для визначення за нотним записом)*

42.Головна партія*(в тому числі для визначення за нотним записом)*

43.Побічна партія*(в тому числі для визначення за нотним записом)*

44.Кода

Популярні твори

45.Багатель-*moll*(«До Елізи»)

46.Пісня «Шотландська застольна» на сл. В. Шмідта

47.Пісня Клерхен «Гримлять барабани» з трагедії «Еґмонт» Й.В. Гете

48.Пісня «Бабак» на сл. Й.В. Гете

49.*Rondo a capriccio* op.129 («Гнів з приводу загубленого гроша»)

50.Обробка пісні С. Климовського «Їхав козак за Дунай»